Welcome

Foundation Course 1 (FCI)

विषय - इतिहासाचा वारसा (History As Heritage)

- मार्गदर्शक :
- **डॉ. जयश्री मधुसूदन नेमाडे**
- एम. एस.सी(कर्ब रसायन), एम.एड
- एम.ए.(विषय संप्रेषण)
- एम.ए.(मराठी)
- सेट, पीएच. डी.

इतिहासाचा वारसा

- इतिहासाची संकल्पना
- इतिहास म्हणजे भुतकालीन घटनांचा कालानुक्रम
- रामायण - नीतीतत्वांच महाकाव्य
- महाभारत - युध्दनीतीचा भगवतगीतेचा अमुल्य ठेवा,व्यापक समाजशास्त्र
- प्राचीन काळची काव्यसंपदा - ज्ञानेश्वरी,कबीराचे दोहे इ.
- भारताच्या सीमा - उत्तरेला हिमालय व इतर तीन दिशांना समुद्र

नकाशा

- नकाशा म्हणजे पृथ्वीच्या संपुर्ण भागाचे किंवा काही भागाचे एका विशिष्ट प्रमाणावर सपाट पृष्ठभागावर काढलेले सांकेतिक चिन्ह आहे.
- नकाशा तयार करतांना प्रमाणबध्दता,प्रक्षेपण,सांकेतिक चिन्ह यांचा वापर करावा.

नकाशाचा इतिहास

4ते 5 हजार वर्षापुर्वीची कला

नकाशाचा विकास ग्रीक लोकांनी केला.

उत्खननात मातीच्या विटांवर तयार केलेले नकाशे आढळले.

त्रिभुज प्रदेश,नद्या पर्वत यांच्या आकृत्या देखील आढळल्या.

रॉलेनी या शास्त्रज्ञाने अक्षवृत्ते व रेखावृत्ते यांचा नकाशात उपयोग केला.

पहिल्या व दुसऱ्या महायुध्दात नकाशा शास्त्राचा मोठा विकास झाला.

भारतात नकाशा शास्त्राचा विकास

- भारतात नकाशा शास्त्राचा विकास - इ.स. 1619 मध्ये सर थॉमस रो यांनी मौर्य साम्राज्याचा पहिला नकाशा तयार केला. भारतााचा पहिला व बिनचूक नकाशा 1752 मध्ये तयार झाला.
- सर्वे ऑफ इंडिया या सरकारी खात्याची स्थापना होऊन त्यांनी आणखी नकाशा पध्दतीत सुधारणा करुन 1937 मध्ये भारताचा बिनचुक नकाशा तयार झाला.

नकाशाची उपयुक्तता

1. नैसर्गिक साधन संपत्तीचे संरक्षण व मुल्यमापन करण्यासाठी
2. हवामानाचे विश्लेषण व त्यावरुन पुढील काळाचा अंदाज वर्तवण्यासाठीभूभागावरील ,समुद्रातील व अवकाशातील वाहतुक नियंत्रणासाठी.
3. भूगर्भिय,भूस्तरीय,सागरविज्ञान,हवामान,पृथ्वीवरील असाधारण धटनांचा अन्वयार्थ लावण्यासाठी.
4. मुक्त संचार करुन वाहतुक व्यवस्थेत सुलभता आणि सुरक्षितता प्रस्थापित करण्यासाठी.
5. जनगणना करण्यासाठी व आरोग्य वृध्दीसाठी

नकाशाचे प्रकार

- नकाशाचे प्रामुख्याने दोन प्रकार आहेत.

1 प्रमाणावर आधारीत ,

2 उद्देशावर आधारीत

नकाशाचे प्रकार

अ.न.	प्रमाणावर आधारीत	उद्देशावर आधारीत
1	स्थलनिर्देशक नकाशे	भुस्तर दर्शक नकाशे
2	भिंतीवरील नकाशे	खगोल शास्त्रविषयक नकाशे
3	नकाशा संग्रहालयातील नकाशे	हवामान दर्शक नकाशे
4	मालमत्ता विषयक नकाशे	लष्करी नकाशे
5	--------------	राजकिय नकाशे
6	-------------------	दळणवळण विषयक नकाशे
7	----------------	लोकसंख्या दर्शक नकाशे
8	------------------	ऐतिहासिक नकाशे

नकाशाचे महत्व

दिशेचे आकलन होण्यासाठी

अक्षवृत्ते व रेखावृत्ते यांचे ज्ञान होण्यासाठी

प्राकृतिक व भौगोलीक रचनेची माहिती होण्यासाठी

विविध आस्थापनातील विभाग माहित करुन घेणेसाठी

भाषा आणि साहित्य

- आत्मप्रकटीकरण व आत्मनिवेदन या दोन मुलभूत गरजा भागविण्यासाठी भाषेची निर्मिती झाली.
- भाषा मानवी व्यवहारास प्रवृत्त करणारा सार्थ ध्वनीचा समुह होय.
- भाषेच्या निर्मितीच्या आधी संवादाच्या काही अवस्था पुढीलप्रमाणे :
- हावभावांची भाषा - हस्तविक्षेप,नेत्रविक्षेप,मुद्राविक्षेप,अंगविक्षेप असे हावभावांच्या भाषेचे स्वरुप आहे.

भाषेचे प्रकार

- बोली भाषा
- प्रमाण भाषा
- अहिराणी भाषा
- व्यावहारीक भाषा
- इंडोयुरोपियन भाषा

संविधानात 8व्या परिशिष्टात एकुण 22 भाषांचा समावेश आहे.

अ.न.	भाषेचे नाव	अ.न.	भाषेचे नाव	अ.न.	भाषेचे नाव
1	मराठी	9	काश्मीरी	17	संस्कृत
2	हिंदी	10	कोकणी	18	संताली
3	आसामी	11	मल्ल्याळम	19	सिंधी
4	बंगाली	12	मणीपुरी	20	तामिळ
5	बोडो	13	मैथिली	21	तेलगु
6	डोग्री	14	नेपाळी	22	उर्दु
7	गुजराथी	15	वोडीआ		
8	कन्नड	16	पंजाबी		

रंगभूमी किंवा रंगमंच

भारताच्या निरनिराळ्या प्रांतात वेगवेगळ्या स्वरुपातील रंगभूमी

- कर्नाटकात यक्षगान
- राजस्थानात कठपुतली
- उत्तरप्रदेशात नौटंकी
- महाराष्ट्रात तमाशा,संतांची भारुडे,नााट्यात्मक आख्याने,लावणी, पोवाडे

नाटकाचे प्रकार

- एकांकीका
- एकपात्री प्रयोग
- प्रसंगनाट्य,
- संगीतनाट्य,
- शोकनाट्य,
- बालनाट्य,
- नवनाट्य,
- ऐतिहासिक व सामाजिक नाटक

भारतीय चित्रपटाचा इतिहास

- चित्रपट -
- कलात्मकता व तंत्रज्ञान यांचा संगम असलेले सृजनशील माध्यम.
- लोकरंजनाचे व लोकशिक्षणाचे प्रभावी साधन.
- विशिष्ट प्रदेशातील लोकांचे राहणीमान,रुढीपरंपरा,पेहराव, बोलणे-चालणे याचे सुक्ष्म दर्शन.

चित्रपटाचे महत्व

- मनोरंजनाचे साधन
- समाजपरिवर्तनाचे साधन
- विधायक गुण दर्शन
- लोकशिक्षणाचे साधन
- विशिष्ट प्रदेशाचे सचित्र दर्शन
- कलात्मक गुणांचे प्रदर्शन
- आर्थिक प्राप्तीसाठी

चित्रपट माध्यमांचा कलात्मक व तांत्रिक विकास

- स्थिरचित्रे हालती चालती दिसणे - , संशोधक विल्यम जार्ज व्हॉनर
- चलतचित्रण - हलत्या चालत्या वस्तुंचे क्रमशः छायाचित्रण हे छायाचित्रण करण्यासाठी कायनेटेस्कोपची निर्मिती - संशोधक -एडिसन
- चलतचित्रण प्रक्षेपकात महत्वाच्या सुधारणा - संशोधक थॉमस ऍरमोट
- मुक चित्रपट -
- रंगीत चित्रपट

वास्तुकला व शिल्पकला

- वास्तुकलेची व शिल्पकलेची प्राचीन उदाहरणे -
- खजुराहोची मंदिरे - खजुराहोच्या सर्वच मंदिरांची ख्यातीतेथील सुर सुंदरींच्या व मिथून शिल्पाच्या लालीत्यपुर्ण शिल्पाबद्दलच आहे.शरीरसौंदर्य,भावदर्शन,आणि लयबध्दता या गुणात ही शिल्पे अप्रतिम अशी आहेत.
- मिथुन शिल्प -- स्त्रीविलासात दंग असलेल्या प्रेमी युगलांची शिल्पे.

- **कंधारीय महादेव मंदिर (खजुराहो)**
- कंधारीय महादेव मंदिर - 15 फुट उंचीच्या दगडी व विस्तृत चौथाऱ्यावर बांधलेले आहे.रचना एकात्म आहे.बांधकाम इस 1000 च्या सुमारास झाले आहे.गर्भगृह, अंतराळ. सभामंडप,अर्धमंडप हे भाग असून प्रत्येक भागावर शिखर आहे.सर्व भाग समान चौथाऱ्यावर बांधलेले आहेत. चौथाऱ्यावर मध्यभागी मोठे मंदिर, चौथाऱ्याच्या चारही कोपऱ्यावर चार लहान मंदिरे अशी एकुण 5 मंदिराची रचना असून या रचनेस पंचायतन पध्दतीचे मंदिर असे म्हणतात. अत्यंत प्रमाणबध्द,काव्यमय व लयबध्द कोरीवकाम हे या शिल्पाचे वैशिष्ट्य आहे.

गंगावतरण शिल्प (महाबलीपुरम)

- समुद्रकिनाऱ्यावरील एका प्रचंड प्रस्तरावर कोरलेले शिल्प.या खडकाची लांबी 27मीटर व उंची 3मीटर आहे.स्वर्गातील गंगा पृथ्वीतलावर अवतीर्ण होण्याचा हा चमत्कार पाहण्यासाठी देवदेवता ऋषीमुनी तसेच वेगवेगळे प्राणी जमले आहेत.आकाशातुन जाणाऱ्या देवदेवतांचे चित्रण पारंपारिक पध्दतीने तर प्राण्यांचे वास्तववादी शैलीत केलेले चित्रण आहे.

- गांधार शिल्प - आदर्शवादी - बुध्दाच्या जीवनातील प्रसंग
- मथुरा शिल्प - अलंकारीक शैलीची,वास्तववादी - बुध्द शिल्पाखेरीज हिंदु देवदेवतांच्या आणि जैन मुर्तीकारांच्या मुर्ती

विज्ञान व तंत्रज्ञान

- विज्ञान -मुलभूत ज्ञान
- तंत्रज्ञान - विज्ञानातील मुलभूत संकल्पनाचा वापर करुन तयार केलेले नवीन विज्ञान.

संदर्भ ग्रंथ

वाकाटक कला , डॉ. विजया साखरे, अक्षरलेण प्रकाशन, सोलापुर,26जुन 2012

भारतीय कला के विविध आयाम,प्रकाश नारायण नाटाणी,प्रकाश बुक डेपो,जयपुर,2006

प्रात्यक्षिक भूगोल,डॉ. अर्जुन कुंभार,सुमेरु प्रकाशन,डोंबिवली पुर्व 13 ऑक्टोबर 1994

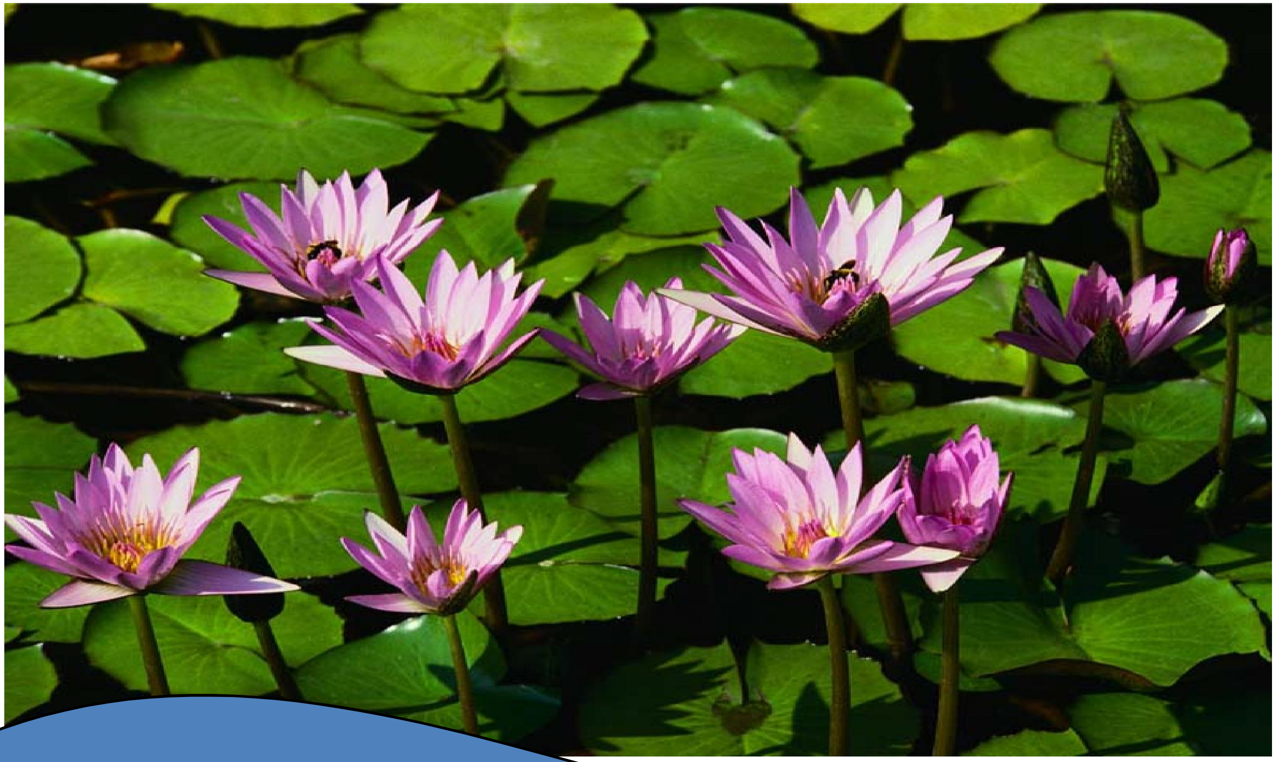

धन्यवाद